

Binadan öte bir şehir mekanı

Teğet Mimarlık tarafından tasarlanan **Yapı Kredi Kültür Sanat** binası, Galatasaray Meydanı'na açılan cephesiyle ziyaretçilerini selamlıyor. Mimarisiyle dikkat çeken bina, son yıllarda kültür sanat açısından 'köhneleşen' İstiklal Caddesi için umutlanı çağlıyor.

HEVAL ZELİHA YÜKSEL
zelihay@yahoo.com

İstiklal Caddesi, geçmişindeki çöküş, ardından yükseliş dönemlerini de hesaba katarsak 20. yüzyıl başından günümüze dek nitelikli yapıların dokuduğu, hâlâ ve yeniden içerik üretebilecek bir 'kent parçası'. Uzunluğu iki kilometreyi bulan, yer yer eni 15 metrede çek daralan bu kanyon, içindeki binlerce insanın devinimiyle özgün bir mekan deneyimi sunuyor. Bu, dar cepheleri ne karşılık arka sokaklara uzanan bina derinliklerinin imkan verdiği, fakat üst katlara çıkınca tenhalaşan, caddeye bağlı kopan ve dolayısıyla zemin kata hapsolün bir deneyim. Galatasaray Meydanı'nı tutan **Yapı Kredi Kültür Sanat** (YKKS), tam bu noktada önem kazanıyor. Tünel ve Taksim meydanları arasında kıvrılarak uzanan İstiklal Caddesi'nin dar kesiti bu yapıyı önüne gelince açılıyor; meydan binayı, bina meydanı kuruyor. YKKS, zemine hapsolün deneyimi, meydanın binaya aktarıyor; bir başka deyişle bina meydanın devamı haline geliyor.

Yeni bir bina olmakla birlikte YKKS, Paul Schmitthenner'in 1958 yılında yaptığı tasarımı yapısının bir nevi dönüşümü olarak nitelendirilebilir. Kültürel, İstiklal Caddesi ve Ara Sokak'a bakan cephe düzeni, kat hizaları ile dikey tasarımlar aynen tutularak, meydana baktığı noktalarda binanın içi boşaltıldı. Bu boşluk, YKKS'nin sırasıyla kitabevi, müze, sergi salonu, performans salonu, kütüphane ve son olarak yayıncılık işlevleri rampalar dizisiyle birbirine bağlayan kamusal bir hat, bir arka meydan oluşturuyor. Binanın kitabevi, sergiler ve salon arasındaki dolaşımı bir canlının iç yapısı gibi meydan tarafından izleyen için **sergilenilebilirlik**, binaya trümanlarca çeşitli işlevler arasındaki seyahatinde İstiklal Caddesi ve Galatasaray Meydanı'nı farklı açı ve yüksekliklerden tecrübe etme fırsatı sunuyor. Bunlarla birlikte en can alıcı duraklardan birinde, YKKS koleksiyonundaki en önemli eser, İlhan Koman'ın Akdeniz heykeli yer alıyor. Heykel burada yapıldığı kadar, meydanın ve kentlinin de bir parçası haline geliyor. Son olarak, korunan cepheler, orijinal yapının hatırasına bir saygı niteliğinde ve toplumsal belleğe hitap ediyor.

Teğet Mimarlık kurucu ortakları **Erteğ Üçay** ve Mehmet Kütükoğlu'nun **Yapı Kredi Kültür Sanat** binasının projesi ve yapım sürecini, müzelerin buldukları yeni dönüşümleri özelliklerini konuştuk.

Yapı Kredi Kültür Sanat Merkezi mimari projesi için bir yarışma açıldım. Ne zamandı ve projenin, yarışmayı kazandıktan sonra uyguladığınız hali arasında çok fark oldu mu?

M.K.: Sonuçta bu mekan var, o yüzden caddenin başından itibaren yükseldiği bir zaman gelecektir. Sımda burada bunu teklilen şeyler olacaktır. Bençe, bankaların sırasıyla yapılan kültür sanat programları etkili olabilir. Aslında bankalar kültür sanat üreticisi değil fakat nispeten daha kurumsal ve sağlam yapılara sahip oldukları için buraya bu çivi çakılabilir. Ama esas mesele ondan sonra ne olacak. Mesela, sanat üretiminin tekrar bu civarda yoğunlaşması, daha yaygınlaşması esas mesele olarak karşımıza çıkıyor.

Evet, mavi renkli ATM, cepheye bir hayli dikkat çekiyor. Bir hikayesi var mıdır?

M.K.: Aslında burada bir şube olacaktı, biz ilk çizdiğimizde içinde şubeydi. **Erteğ Üçay:** Hem de kitapçıydı şeklinde...

M.K.: Sonra doğru bir karar verdiler. Banka şubesi kaldırınca **kitapçı** rahatsızdı, asma katı sarkan bir müze yapıldı. Dolayısıyla tasarımı iyi yönde değiştirmiş söyleyebiliriz.

E.U.: Tabii, vazgeçemeselerdi diğer banka şubesi, yabancı bir fonksiyon olarak en önemli yerde, binanın girişinde duracaktı.

Sonra nasıl gelişti süreç?
M.K.: Sonra ruhsat tadilatı yaptık. Açıkçası banka şubesi onları değiştirdi. Arka arkaya üç kere ruhsat projesi hazırlandı.

Kaldırılmaması siz talep etmediniz mi?
E.U.: Biz en başta çok sıcak temistik ama sonunda işveren dedi ki "Biz caddede yer bulamıyoruz, bunu buraya koşağız". Biz de "Tamam" dedik. Sonra kendileri bir gün aralarında görüşüp kaldırımın doğru olduğuna kanaat getirmiş olmaları ki bizi aradılar ve şube projeden kalktı.

M.K.: Çok doğru bir karar oldu.

Beşoğlu'ndan bu sralar insanlar kaçıyor. Mahlum sebeplerden ötürü. Mesela Mısır Apartmanı'ndaki çok galeri Karaköy'e taşındı. House Cafe ve benzeri pek çok yer kapandı, belki bu binanın canlandırma veya dönüşümleri etkisi de olur, ne diyorsunuz bu konuda?

M.K.: Aslında dünyada başka böyle popüler caddeler de bazen köhneleşiyor. Eskiden, bizim caddenin iyi dönemleri diye hatırladığımız zamanlar, **kitapçıları** ve sinemaları yer aldıkları, arka sokaklarının da çok canlı olduğu zamanlardı; siniflar üstü bir yerdi. Şu anda o karşın biraz azaldı; daha çok turist var, **kitapçı** yok, sinema yok. Sinemanın olmayışı sinemalarla ilgili konjonktürel bir durum belki ama

Yapı Kredi Kültür Sanat, Fotoğraf: Cemal Çandan

eninde sonunda bir köhneleşen var. Ama caddenin, Beşoğlu ve onun caddesi diyelim, sonuçta Türkiye için bir örnek. 20. yüzyıl başında, bir önceki yüzyıldan mekanları da yerli yerinde bir halde kalabilmiş bir kent parçası olarak çok önemli. Bir karakteri var; sokakları, bulvarını, binalarını...

E.U.: Açılış gecesinde, Mısır Apartmanı'ndan giden galerilerin birinin sahibinin "Bilsedik biz de gitmezdik" dediğini aktardılar bize. Dolayısıyla bu binanın dönüşümleri etkisi herhalde olacaktır.

Bir çeşit miras mı?

M.K.: Evet, Türkiye'de böyle bir kent parçası şeklinde bir şey kalmadı. Anadolu'da üç beş şehirden birkaç tane böyle yer vardır.

Anadolu yakasında Bağdat Caddesi var...

M.K.: Ama orası darmadağın oldu şimdi.

E.U.: İstiklal Caddesi'ndeki dönüşüm birkaç istisnai saymazsan, tabii dönüşümü... Yani fiziksel olarak daha kötü hale geldiğini söyleyemeyiz. Dokuz, dört sokaklar, açılar, tarihi binalar duruyor.

M.K.: Sonuçta bu mekan var, o yüzden caddenin başından itibaren yükseldiği bir zaman gelecektir. Sımda burada bunu teklilen şeyler olacaktır. Bençe, bankaların sırasıyla yapılan kültür sanat programları etkili olabilir. Aslında bankalar kültür sanat üreticisi değil fakat nispeten daha kurumsal ve sağlam yapılara sahip oldukları için buraya bu çivi çakılabilir. Ama esas mesele ondan sonra ne olacak. Mesela, sanat üretiminin tekrar bu civarda yoğunlaşması, daha yaygınlaşması esas mesele olarak karşımıza çıkıyor.

Kesinlikle. Peki binada fonksiyonel açıdan neler değişti, eski ve yeni hali arasında?

E.U.: İçinde çok bir şey değişmedi. Aslında eski ile bugünkünün büyüklüğü hemen hemen aynı, ufak farklar olabilir. Mekanların büyüklüğünü aynı sıra fonksiyonları da hemen hemen aynı. **Yıldırım Neşin Tür Müzesi**, kütüphane, galeri, yayıncılık, kitabevi... Önemli bir yeni ek, 120 kişilik çok amaçlı salon.

Eskiden hatırlarsanız; yapı bir adımı kaplıyordu. Bugün yanında Zara'nın olduğu bina ile beraber iki bina **Yapı Kredi ydi; aynı taş kaplamayla çevre adayı dönüştürdü. Ve galeri, yani kültür sanat programı, onun zemin katına yapılmıştı, aradan girilen bir banka şubesi vardı, zemini biraz daha fazladıyla yükseltilmiş olarak herhalde binanın yarısını kaplıyordu. Yanlış hatırlıyorsa da dördüncü kata kadar uzanıyordu, yukarı trümanlardı, en sonunda da yayıncı vardı. Belki hikayesi o kadar önemli değil ama kısaca anlatarsam Mısır Apartmanı tarafından kalan binayı ayırdılar. Yarısında bizden istenen, aynı fonksiyonları, bu kez köşedeki bugün bulunan yapıya paketlememişti, böylece yeni dönemde büyüklükleri hemen hemen aynı kaldı.**

M.K.: Şu an köşedeki yapı, aslında bu binanın 1958'de ilk orijinal yapıldığı zamandaki yer. Paul Schmitthenner diye Alman bir mimar tarafından yapılmış. Sonra '90'larda öteki bina alınımsız ve aynı tasarımı oraya uzatılmış. Yani Paul Schmitthenner'in bina çüsesi geri gelmiş oldu ve onun arka planında -eskiden o bina arka planıydı -yeniden restore ettik. Hem meydana hem cad-

deye arkası geri vermiş olduk. Önemli bir konu da binaya ihtiyaç olan teknolojiyi getirmek. Yangın tesisatından havalandırmasından, nem kontrolünden güvenliğine kadar yetersizdi. Bu anlamda binayı iyi pakettirdik diye düşünüyorum.

E.U.: Bir de yeni durumda **Yapı Kredi Kültür Sanat** meydana bakan bir bina oluyor. Kültüren diğer binalara arasında aldığı ciddi bir servis bandı var. Meydandan baktığımızda binanın içi boşaltılmış gibi. Atrium ve loca boşluklarını izlerken arkadaşları ciddi program ve onu besleyen servisleri fark etmiyoruz. O paketlenmiş sıkıntılı var ama çok sevdiğini sonuçları da oluyor. İşlevler birbirine geçiyor, kenetleniyor ve aralarında katmanlı ilişkiler doğuyor. Mesela müze, kitabevi asma katını sunuyor; müzede gezerken kitabevini, portikoyu ve arkasından caddeye seyrediyorsunuz.

Yeni gelişmiş mi?

E.U.: Evet. Mesela sergi salonunun içinde sadece ortadaki kendine ait boşluğu değil, iki katı birleştiren bir süruşü var. Salonun Akdeniz heykelini başka bir açıdan görmek mümkün; atrium ve meydan da. Locanın içi cephesi var; locanın kütüphane katlarını, kütüphane katlarından da sırayla loca, atrium ve caddeye izleniyor. Bunları sıkışıklığı doğurduğu bir mecburiyet değil, birbirine arkadaş işlevleri sıkıştırma fikri, kurgusu olarak düşünülebilir.

Bu detay çok önemli, biraz daha bu detayın üzerinden gidelim.

E.U.: Yapıda çok değişiklik imkânları var. Şu ilginç mesele: İstiklal Caddesi'nde de gezenler, hatta Türkiye'de başka yerlerde de gezenler mekanlar birbirine benziyor. Buradaki mekanların ise tipleri biraz değişik, böyle pek alışık olmadığımız bir müze. Uçuk köşesinde, ortasına **kitaplık** almış. Kitaplık da zaten kütüphaneye gibi, etrafına müzeyi almış. Galeride de öyle, ortasında delik var. Loca, kendisi cephesine sahip, ki bu içi cephe aslında dış cephenin içeri tasarımları.

M.K.: Burada Erteğ'ün söylediği şey ben, "micro cosmos" diyorum çünkü içinde girilince baskı, uzun hacimli, bir bir diğer mekan tipi, iç içe geçmiş şekilde, üst üste, alta alta, yan yana birbirleriyle mantıklı kurgularla birleşiyor. Bunların bazıları örtümlü olarak da farklılar. Bir anesini taş ele geçiriyor, diğeri alınsap; bir tanesi meybezaz, diğeri simsiyah...

Nasıl seçtiniz? Bir izlek var mıydı?

M.K.: Çok var, biz bütün sunuların başına, sunu kadar nelerden etkilendiğimizi de koyuyorduk. Bu mekanların bizde çağrıştırdığı mekanlar var. Mesela bu teknik seçimler ya da malzeme seçimleri kesinlikle rastgele değil. Bir önceki çağrıştırmalar var; mesela, **kitapçı**. Aynı zamanda o eski kadim kütüphaneler gibi bir **kitapçı**. Hatta o yüzden bina insanları oraya **kitapçı** değil de kütüphane diyorlar. Eski kütüphanelerin yerden yükseltilmiş alınsap duvarları vardır, burası da öyle. Loca mesela, çok amaçlı salon, aslında hem doğrudan hem batıda büyük teras balkonları amnatıyor. O aslında dış mekanın parçası. Bizim burada çalıştığımız insanlarla paylaştığımız bir dünya kullıyatı var, ona bir şeyler ekliyoruz, çağırıyoruz. Zaten bir mekan hayal edince, yavaş yavaş üç beş proje yapınca da insanın aklına geliyor "Bak bu, buna benziyor, şöyle bir çağrı-

şım yapıyor" diyorsun. Böyle uzaydan imme, hiç kimsenin görmediği bir şey yaptık şeklinde bir iddianız olmadı gibi, tam tersine o kullıyatın içinde kafamıza yer ettiği belli bazı şeylere bağlanmak önemli.

Mesela, spesifik bir nokta var mıydı?

M.K.: Şu fikir vardı: Meydanın binanın içine girmesi. Bu biraz öz bir fikir. Ondan sonra, bu meydanlara bakan localar... Hafif benzerlikler bulduğumuz, Moneo'nun bir meydana bakan belediye yapısı vardı.

Meşhur Akdeniz heykeli konusunu soramak istiyorum. Heykelin içinde olduğu dair neler söylemek istersiniz?

E.U.: Biz heykelin hikayesiyle ilgili bir yazı hazırlamaya çalışıyoruz **Yapı Kredi** için. Günlük yedi, sekiz senedir heykel çok ilgiliydik. Haliyle hikayesinin de peşine düştük. Özetleyim isterseniz. Akdeniz heykelini, Halk Sigorta ismarlıyor İlhan Koman'a. Ama aslında bu heykel, maket olarak elinde. Tabii zihinde varmış galiba **sanatçı**, yani Halk Sigorta ismarladıktan sonra onu oluşturuyor. İsvet'e bir sigorta şirketi için zaten bu maketi hazırlamış. Hatta belki ad Akdeniz bile değil, tamamen başka bir yer için hayal ediyor. İsvet'e bir şehir için tasarlıyor ama o gerçekleşmiyor. İlhan Koman'ın ilk eşi, annelerinde "Ahmet (Koman) onu (İlhan Koman'ı) ikna etti ve o maketi aldı geldi İstanbul'a" diyor. İlhan Koman'ın bu tasarısı var aklında ve bunu gerçekleştirmek istiyor. Yani şunu diyoruz: Hayat beklenmedik şeylerle dolu, neye niyet neye kismet. Belki de 10-15 seneyi almış bunu gerçekleştirmesi. Dolayısıyla bugün Akdeniz'i, **Yapı Kredi Kültür Sanat**'ın üçüncü katına, meydana bakan şekilde koyduk ama belki 10 sene sonra başka bir yer gelecek. Yani bir daha bu binadan çıkmayacak diye düşünmemek lazım. **Yapı Kredi Kültür Sanat** Merkezi'nin envanterinde yer alan bir sanat eseri bu; bugün de kamuya açık binasında sergileniyor.

O zaman meydana sergi için koyduklar diye hatırlıyorum hatta, "Hep burada dursa keşke" diye konuşmuştuk...

E.U.: Evet, İlhan Koman sergisi için gelmişti.

Çok önemli bir heykel. İstanbul'un en çok bilinen heykellerinden...

M.K.: Evet öyle, ben simdiki konumunun da o görünürlüğünü arttıracığını düşünüyordum. Sonuçta kimilerinin hoşuna gitmeyebilir buradaki konumu, ama bazılarına gidebilir. Mesela "Heykel burada olmamalıydı, burada olmamalıydı, başka alternatif bir konum belirlensin" konuşmaları hayal edelim. Eminim bu tartışmada, bu yerle yeni önceki yer arasında bakış açısına göre avantajlar, dezavantajlar; güçlükler, çirkinlikler kıyası olacaktır. Hiç bir zaman söyleyememeli gibi geliyor bana: "Böyle bir sanat eseri için doğru yer budur, doğrusu budur, yanlış budur." Mimarlık için de böyle bir tavırımız yok, doğrusu budur yanlış budur demiyoruz. Şimdi dersek ki "Cam ve arkasındaki mekan aslında şehrin mekanı", bir kere isitip soğutmuyoruz, burası şehir havasını soluyor, hatta yukarıdan yağmur yağıyor, şehir havası var, bu bir yorum. Mesela bir portikoya bina mekanı mı yoksa şehir mekanı olarak mı görürüz? Aslında ikisinin arasında daha çok şehre yakın görülebilir. İşte burası da öyle bir yer. Burası da yukarı doğru trüman bir şehir mekanı, yani dolayısıyla bizim yorumumuz o. Za-

ten insanların bu yapıya bakınca akıldarından geçen fikir de o, bu yüzden hoşlarına gidiyor. Burada bir anekdot anlatayım: Ahmet Koman ile "Acaba üçüncü kat var mı?" diye bakiyorduk ama sonra anladık ki bu binada üçüncü kat, ikinci kat diye ayrımla görmüyoruz. Şehir çıkıyor arkasından. Ö yorunla birlikte Akdeniz heykelinin şimdiki konumuna yerleşmesi arasında sıkı bir ilişki var. Söyle olabilir; hiçbir yorumu olmayan bir yer koyuyoruz ve hiçbir şey ilham vermiyor bu yerleştirmeye. Ama ben, şu anki haliyle belli birtakım hisleri canlandırdığını ve ilham verdiğini düşünüyorum.

E.U.: Tabii, heykeli oradan almca binaya bir şey oluyordu...

Benim gözlemlediğim kadıyla, o heykel orada çok önem arz edecek, göyle anlacak ama bina da bir heykel gibi olmuştur. Orada iki heykel var su anda, heykel içinde heykel var gibi.

M.K.: En azından şu hoş değil mi? İnsanların sevdiikleri bir heykel var ve bir binaya yerleşiyor, onunla ilgili yorumlar yapıyorlar, "Güzel oldu ben beğendim", "Bunu kapattılar, olmadı ya da "Bu hoş bir şey". Bir insanın bunu sahiplenmesi, onu sahiplenince arkasındaki mekan da sahiplenmesi, üzerinde konuşması, yorum yapması... Şehir mekanı böyle bir şey aslında. Yani herkesin her şeyi benliğine bir yer değil. Aslında bir dolu çelişki içinde barındırdığı için güzel zaten.

Peki yapıya geri dönüş çok planlanan vakitte bitti mi?

E.U.: İnşaat yapmak için çok zor bir yer, araç giremiyor, çikamıyor. Bir de **Yapı Kredi Kültür Sanat** inşaatını yapıp yapıp olarak görüyoruz. Bu koruma temelli bir iş. Bir önceki yapının strüktürü, caddenin de arka sokak cepheleri, gabarisi, kütlesi, kat hizaları aynen korunuyor. Dolayısıyla bu da ayrı bir zorluk getiriyor uygulamaya. İstiklal Caddesi'nde önceki yapıyı hatırlıyorsanız, sayısız pencereyle bezeli uzun bir cepheydi; her tarafı o pencerelerle gridal bir şekilde kaplamış, arka sokak cephesi de onunla kaplı. Biz Schmitthenner yapısını İstiklal Caddesi'nin o modernist-rasyonalist mimari tarafından bir yorumu gibi görüyoruz. İstiklal'deki binaların da her cephesinin her tarafı pencerelerle delinmiş. Gelmişinden de oluyor, ritmik pencereler diğindi burası. 1958'den beri, şehrin ve sonuza herkesin aklında, şehrin hafızasında yer etmiş bir binayı bir önceki bina. İstiklal'in yegane çift, hatta üç cephe binaları. Burada 200 metreden itibaren binanın cephedi meydana açılıyor. Biz de onu bir yandın korumayı bir yandan da yeni bir fonksiyonla doldurmayı ve en önemlisi de meydana itibarı içinde, meydan meydan yapan ve meydan tarafından yapılan bir bina olarak düşündük. Bugün bakarsanız pencerelerle delinmiş doğu-batı cepheleri aynen duruyor, meydana bakan yüzüne açılmış.

Peki her şeyin değiştiğinden ötürü bir dönemden geçiyoruz. Sence 10 sene sonra bu yapının hali ne olabilir?

M.K.: Birkaç açıdan ele alınabilir sürdürülebilirlik. Mesela biraz önce **Erteğ Üçay**'ın bahsettiği şey önemli bence. Bir binanın sürdürülebilir olması için kendini de sürdürürüyor olması güzel olurdu. Sımda binanın böyle bir durum var; mesela bazıları kapı "Bu bina sergi, bu bina Antikaber" benzeri. Kolonlar, pencereler onu çağırıyor" diyor. Çok doğal bir çağırış, çünkü altyapısında bir Alman neo-rasyonalist bina var ve onunla hesaplaşan bir yapı olduğu için ruhuna da taşıyor. Şimdi herhangi bir bina olsa sürdürülmesi çok kolay olmazdı zaten. Ama böyle bir fırsat değerlendiren bir yapı zaten.

E.U.:

E.U.: Şunu da ekleyebiliriz, bina her ne kadar tarihi bir heykel gibi dursa da kullanılan açısından çok esnek. Sürdürülebilirlik açısından binanın esnekliği çok önemli. Biz şöyle düşünüyorduk; bu kat sergi salonu, burası vitrin; burası müze olarak düşünülüyor ama her an tek bir sergi ya da etkinlik, bu katları birleştirilince, atrium ve portiko mekânlarıyla her yere yayılabilir, işlevler kalabilir.

M.K.: Meydana kurduğumuz diyalogun da binanın hayatına etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Bulduğumuz konumu sıkı iribah içinde, onu besleyen, ondan beslenen bir yapı belirli dönemlerde değişikliklere uğrasa da hayatını sürdürür.

Aslında bankaların sanatı destekler hali ve onun bir tarafından kendilerini de oraya eklemelerinde halteri var günümüzde. Mesela, Garanti Bankası gibi bu örnekte **Yapı Kredi** Bankası...

M.K.: Şöyle düşünürler var: "Bankalar ve kapitalist kurumlar sanatı sahipleniyor, bu hoş bir şey değil." Bunu eleştirebiliriz tabii. Ama bir yandan da bu kurumlardan kültür sanatı bir ucundan tutup ısrarla sahiplenmesi önemli. Yoksa bütün kurumlar, kapitalist düzeni bir kenara itersek bir şey kalmaz.

Tartışmayı daha iyi bir noktaya getirelim ama söyleyelim. Zaten mimarlık tamamen kontamine bir meslek, alıp alabileceğiniz en pahalı obje bina...